

ПО ВЪПРОСА ЗА ИСЛЯМСКАТА НОРМАТИВНА
ВЪЗБРАНА ВЪРХУ ВИНОТО
И ПРОТИВОРЕЧАЩИТЕ ѝ ПРАКТИКИ В
СРЕДНОВЕКОВНИЯ БЛИЗЪК ИЗТОК

Ана Минчева*

ON THE ISLAMIC NORMATIVE PROHIBITION OF WINE
AND THE PRACTICES THAT CONTRADICT
IT IN THE MEDIEVAL NEAR EAST

Ana Mincheva

Abstract: The present article deals with a contradiction that often makes the understanding of Muslim law and practice hotly debatable. On the one hand, alcohol and its consumption are strictly forbidden (*ḥarām*) in Islam. On the other hand, abundant evidence from medieval sources indicates that wine was a highly valued and socially accepted substance serving as the lyrical subject of beautiful poems some of which are considered among the finest literary forms in languages, such as Arabic and Persian. This study foregrounds the contradiction between religious norm and social practice that has raised vivid discussions among both Muslim religious scholars and Western Islamicists. The analysis thus aims to frame the issue by delineating the major Islamic scriptural sources and legal positions against the backdrop of selected (post-)modern conceptualizations, such as the approach recently suggested by Shahab Ahmed.

Keywords: Wine, Islamic Law, Social Practice, Haram, Islamic Poetry.

Доколкото ислямът забранява употребата на алкохол, тази норма често е възприемана като една от неговите най-характерни особености, отличаващи го от други религии. По принцип ислямът налага стриктна религиозноправна възбрана върху виното (*хамр*), а мюсюлманската юриспруденция (*фикх*¹) третира пиенето му като тежко наказуем незаконен акт, произтичащ от грях, свързан с престъпване на установените от Аллах „границы“ (*худуд*, ед.ч. *хадд*). От друга страна, още средновековните арабо-мюсюлмански писмени извори съдържат недвусмислени свидетелства за честото нарушаване на тази възбрана. Настоящата статия има за цел, след като въведе основните нормативни ислямски

---

* Ана Момчилова Минчева – докторант в катедра „Арабистика и семитология“, ФКНФ, СУ „Св. Кл. Охридски“, e-mail: anamincheva@gmail.com

¹ Шариат и фикх – шариатът (шари’а – „пряк, правилен път“; в българския език се употребява и като „шерият“) е ислямският религиозен закон, основан на комплекса от норми и предписания, заложен в Корана и Сунната. Фикхът (от араб. фикх – „знание“, „дълбоко разбиране“, „проникване“) е науката за шариата и предимно за неговите религиозноправни аспекти. В този смисъл фикхът е ислямската юриспруденция (Евстатиев 2007а, 217); срв. Пеев 1982, 56–68.

разпоредби по отношение на виното, да представи някои примери за тяхното нарушаване през Средновековието, за да анализира това противоречие през призмата на характерни съвременни концептуализации, предлагани в областта на блискоизточните изследвания и ислямознанието. Кои са основните характеристики на възбраната върху виното? Защо тази възбрана бива нарушавана от мюсюлмани, понякога систематично? Как това напрежение между норма и практика трябва да бъде разбирано и анализирано? Тези основни въпроси биват отнесени към базисните религиозноправни постановки за виното в средновековните арабо-мюсюлмански извори.

В ислямското право терминът *худоуд* обозначава категория грехове – престъпления, свързани с нарушаване на „границите на Аллах“ (*худоуд Аллāх*). Във фикха *худоуд* са отделен раздел нарушения на ислямския закон с фиксирани и задължителни последици – наказания (‘*укубат мукаддара*), защото се разглеждат като нормирани от самия Коран. Пиенето на вино (*шурб хамр*) се третира като такова нарушение наред с вероотстъпничеството, кражбата, разбойничеството или бандитизмът, незаконният полов акт, клеветата или лъжливото обвинение в извършване на незаконен полов акт². За тези престъпления са предвидени различни по тежест наказания – от бичуване през разпъване на кръст до лапидация (екзекуция чрез убийство с камъни), които задължително се изпълняват публично и не могат да бъдат отменени (Евстатиев 2018, 225–226). Човешките мисли и дела трябва да бъдат ясно и недвусмислено поместени в „границите на Аллах“ (*худоуд Аллах*), споменати в самия Коран дванадесет пъти – предимно като поучително заключение на предхождащ го законодателен пасаж (Евстатиев 2018, 78).

Средновековните арабо-мюсюлмански извори пазят редица свидетелства, смятани за опити да се престъпят „границите на Аллах“. Сред тези свидетелства е разказът на видния арабо-мюсюлмански религиозен учен и историк Мухаммад ибн Джарир ат-Табари (поч. 923)³ за това как А’иша, вдовицата на Пророка, и група мюсюлмани около нея поискали от халифа Усман (упр. 644–656) да наложи наказание на природения му брат и управител (*амир*) на Куфа ал-Уалид ибн Укба заради незавидната му слава на пияница. Когато Усман отказал да предприеме мерки, А’иша го обвинила, че възпрепятства спазването на границите (*худоуд*) на Аллах. След като група сахаби⁴ настояли халифът да стори необходимото, той отзовал ал-Уалид ибн Укба, но не наложил на грешника правното наказание бичуване, съгласно ислямския закон, което отново предизвикало възмущението на А’иша, Али и други сподвижници на Пророка (Евстатиев 2018, 223–224).

Тези ранни прояви на благочестие от страна на А’иша подсказват наличието на ранните опити за очертаване на спектър, в който мюсюлманите да

² По-подробно за наказанията от раздела *худоуд* в исляма вж. при De Vaux 1986.

³ За Мухаммад ибн Джарир ат-Табари и неговата „История на пророците и царете“ (Тарих ар-русул у л-мулук) вж. Евстатиев 2012, 212–213.

⁴ Сахаби (от ас-сахаба, ед.ч. ас-сахаби) – сподвижниците на пророка Мухаммад.

разполагат своите „правилни“ дела. В нормативната религиозна система на исляма има две понятия, свързани с представата за религиозно благочестие: *бирр* („праведност“, „благочестие“) и *такуа* („богобоязън“, „страх от Бога“). Най-общо кораничната екзегеза въвежда следното отношение: *бирр* означава задълженията, които мюсюлманите трябва да изпълняват, докато *такуа* се отнася до действията, от които те трябва да се въздържат (Евстатиев 2011, 117). Според кораничния текст двете понятия се намират във взаимозависимост и праведен е онзи, който се бои от Аллах (Коран 2: 189). От тази гледна точка страхът от Аллах е универсален, ултимативен критерий за искрения религиозен живот на благочестивите мюсюлмани, който ги разграничава от неверниците. Мюсюлманите следва да поместват действията си в спектъра на онова, което е „правилно“, „одобряемо“ (*ма ‘руф*) и да избягват „грешното“ и „порицаемото“ (*мункар*)⁵.

Виното, заедно с жените и пеенето е сред трите основни теми, засягани в ислямските религиозни извори в раздела на „порицаемото“ (*мункар*). Въпреки че улемите⁶ и благочестивите вярващи по принцип гледат с подозрение на музикалното изкуство, квалифицирайки го като опасно за обществения морал и отвличащо мюсюлманите от молитвите и благочестивите помисли (Евстатиева 2011, 173), съществуват разнопосочни мнения, породени от отсъствието на безпрекословна забрана за практикуването му в кораничния текст. Виното, от своя страна, се споменава в Корана неведнъж и три са основните знамения, за които се счита, че служат за обосновка на цялостната му забрана:

Питат те за виното и за играта на късмет. Кажете: „В тях има голям грях и изгоди за хората, но грехът им е по-голям от изгодата“. (Коран, 2: 219)

О, вярващи, не пристъпвайте към молитвата, когато сте пияни, додето вече знаете какво говорите; нито омърсени – освен ако сте пътници, – докато не се окъпете! И ако сте болни или на път, или някой от вас е дошъл от нужника, или сте обладали жени, а не сте намерили вода, тогава потърсете чиста пръст и натрийте лицата и ръцете си. Аллах е извиняващ, опрощаващ. (Коран, 4: 43)

О, вярващи, виното, играта на късмет, кумирите и стрелите са мръсотия от делото на сатаната. Странете от нея, за да сполучите! (Коран, 5: 90)

За разлика от музиката, за която в пророческата Сунна⁷ не могат да бъдат открити предания с ясна, еднозначна позиция, темата за виното е засегната далеч по-надвусмислено в редица хадиси. За най-категорично, заклеяващо

---

⁵ За тези и други особености на императива за „повеля на одобряемото и възбрана на порицаемото“ (ал-амр би л-ма ‘руф уа н-нахи ‘ан ал-мункар) вж. Евстатиев 2012, 159–162.

⁶ Улем (от араб. ‘алим, мн.ч. ‘улама‘ – „знаещ“, „учен“) – думата служи за обозначаване на религиозни учени (богослови, законоведи и др.) от различни области на ислямското знание. За повече подробности вж. Евстатиев 2007б.

⁷ Сунна (сунна. мн.ч. суна – букв. „прокаран път“). Според ислямската доктрина това е посоченият от Аллах път, а също така и „истинна религия“. Сунната е „подражание“ на Мухаммад, традиция – в смисъл на изведено от пример правило.

консумацията на алкохол и служещо за обосновка на абсолютната му забрана се смята следното предание: „Пророкът на Аллах каза: Каквото в големи количества води до опиянение, и в малки количества е забранено“ (Sunan Abu Dawud 2008, 227/3681). Често музиката се обвързва в негативен контекст с консумацията на вино. Пример за това е предаденият от ал-Бухари⁸ хадис, в който Пророкът казва, че сред последователите му ще се появят хора, които ще си позволят прелюбодеянието, естествената коприна, употребата на вино и струнни инструменти и ще се разположат в подножието на висока планина, ще откажат на беден човек помощ, а през нощта Всевишният ще стовари върху им планината и тези, които останат живи ще превърне в маймуни и свине (Al-Bukhari 2012, 706/5590). Тук ясно личи абсолютната недопустимост музиката да съпровожда греха, тъй като относно всичко споменато (прелюбодеяние, алкохол, естествена коприна за мъжете) има еднозначни забрани в Корана и Сунната (Евстатиева 2011, 175).

Показателно е също така, че изтъкнатият ислямски теолог, мистик и законовед Абу Хамид ал-Газали (поч. 1111) подкрепя забраната на определени музикални инструменти (например духовите и струнните), като посочва, че те предразполагат към употребата на алкохол (Евстатиева 2011, 177). В този смисъл, ако практикуването на музикалното изкуство по-скоро влиза в определението на термина *макрух* („порицаемо“, „противно“), то пиенето на вино се категоризира като *харам* („наказуемо“, „под възбрана“) спрямо т.нар. „пет хукма“ (петте правни разпоредби) на исляма⁹.

Историята и културата на близкоизточните и други мюсюлмански общества съдържат многобройни свидетелства за практики, които встъпват в пряко противоречие с тази нормативна ислямска възбрана върху виното. То понякога се възприема дори като високо ценена субстанция, полезна за тялото и душата и е възпявано от поети и интелектуалци в емблематични съчинения, смятани и до наши дни за висша форма на литературно майсторство. Според някои изследователи в арабския език съществуват повече от двеста и петдесет думи, с които се обозначава виното и неговите производни, а това е показателно, че някога напитката е била важна част от живота и културата на арабите (Maqarten 1993, 95).

Заслужава си да се спомене, че в ислямското учение за мъченичеството раят, в който бъдещият мъченик (*шахид*), загинал в името на религията, неизменно ще попадне, е описан с чувствени картини, включващи пиене на вино или носене на златни и копринени дрехи, поставени под възбрана в тукашния свят (Евстатиев 2018, 290). Тази представа се основава върху няколко аята¹⁰ от

Негова основа и съдържание са т. нар. хадиси (ед.ч. хадис, мн. ч. ахадис – „случки“, „разкази“, „съобщения“). За повече подробности вж. Пеев 2007.

⁸ Мухаммад ибн Исмаил ал-Бухари (поч. 870) – мюсюлмански учен, съставил сборник с канонични хадиси, познат като „Достоверния сборник“ на ал-Бухари (Сахих на ал-Бухари).

⁹ За петте разпоредби (ахкам) вж. Евстатиев 2018, 122 и сл.

¹⁰ Аят (от айа) – знамение, кораничен стих.

мюсюлманската свещена книга, според които виното в рая ще е в изобилие. Обещан на богобоязливите, раят е обрисуван като място „с реки от вода, която не застоява, и реки от мляко с вкус, който не се променя, и реки от вино, приятно за пиещите, и реки пречистен мед, и в който има за тях от всякакви плодове“ (Коран 47: 15). В рая на праведните мюсюлмани „[щ]е им се поднесе запечатано, пребистро питие. Дори утайката му е като [ухание на] мускус“ (Коран 83: 2526).

Противоречивата значимост, придавана на виното, води до поляризиране на някои възгледи, илюстрирано в правни текстове и теологически разсъждения. Възникват въпроси по отношение на това дали съществува разлика между различните видове алкохолни напитки и наложената върху тях забрана; дали пиенето или само „напиването“ с алкохол е грях; дали и при какви обстоятелства консумацията на алкохол трябва да се третира като престъпление; могат ли местните традиции да вземат превес над религиозната норма. Съществуват различни подходи към този казус и начини, по които споменатите проблеми са анализирани в научната литература от гледна точка на напрежението между религиозна норма и социална практика.

Показателна е например гледната точка на основателя на ханафитската правна школа имам Абу Ханифа (поч. 767) относно алкохолните напитки. Според него виното (*хамр*), направено от грозде и/или фурми е абсолютно забранено, но що се отнася до алкохола, приготвен от продукти, различни от тези плодове, консумацията му е допустима, стига да не доведе до напиване (*ила хадд ас-сукр*). Съществуват сведения, че и други законоведи от Куфа също са споделяли това мнение. Един от тях е ученик на Абу Ханифа – Мухаммад ибн Хасан аш-Шайбани (поч. 806). За да подкрепи тезата на учителя, аш-Шайбани предава 15 хадиса, в един от които се споменава, че мюсюлманите ядат камилско месо, което може да се храносмели само с помощта на силен алкохол (*ан-набид аш-шаид*)¹¹. Друг ислямски учен, подкрепящ тезата на Абу Ханифа е египтянинът Абу Джа‘фар ат-Тахауи (поч. 933), който счита, че гроздовият сок, щом ферментира, е възбранен, тъй като *хамр* безпрекословно се отрича от кораничния текст. Същото обаче не може да се каже за други ферментирани напитки, следователно консумацията им е разрешена, стига да не предизвиква напиване (Sheikh and Islam 2018, 185–192).

Тази тенденция за селективно интерпретиране на нормата е засегната от писалия на немски език изтъкнат унгарски ислямовед Игнац Голдциер (поч. 1921). Взимайки предвид категоричната възбрана, наложена от Корана върху консумацията на алкохол, той изследва по какъв начин тази религиозна норма се е възприела от по-свободомислещото предислямско общество, върху което първоначално се прилага. Голдциер достига до извода, че хората, включително халифите и други видни представители на обществото, често нарушавали забраната. Изследователят дава пример с това как някои от сподвижниците

---

¹¹ Набид – дума, за която се счита, че се употребява за алкохолни напитки, които не са произведени от грозде. За повече подробности относно термина набид вж. Wensinck and Sadan 1986.

на Пророка „не позволявали Коранът да пречи на пиенето им“ и оправдавали нарушенията си чрез следния аят:

За онези, които вярват и вършат праведни дела, няма прегрешение в онова, което са вкусили [преди възбраната], ако са се бояли и вярвали, и вършели праведни дела, после са се бояли и вярвали, после са се бояли и благодетелствали. Аллах обича благодетелните (*Коран 5: 93*).

Голдциер предлага наблюдението си, че ислямските учени чрез изобретателността, която прилагали в интерпретацията на религиозните закони, често са успявали да „смекчат“ строгостта на нормативните текстове. По този начин те са успявали да „адаптират“ ислямския закон, за да може той да обхване някои от възприетите практики, що се отнася до консумацията на вино. За тази цел помагали и хадисите, в които се коментира виното, другите видове алкохолни напитки и това дали и кои от тях подлежат на нормативната възбрана (*Goldziher 1981, 59–61*).

Тезата, че пиенето на вино и изповядването на исляма не са взаимноизключващи се действия заляга в основата на опита на американския изследовател от пакистански произход Шахаб Ахмед да предложи нова концептуализация на исляма, описан в широко дискутирана му книга (*Ahmed 2016*), в която се опитва да даде свой отговор на въпроса „какво е ислямът“. Без да се впуска в подробно разглеждане на възбраната върху виното от гледище на ислямското право, Ахмед веднага въвежда и контрапункта, който ще служи за обосноваване на тезата му, а именно съществуването на многобройни литературни източници, в които виното е разглеждано в положителен контекст (*Ahmed 2016, 58*).

Едно от всеизвестните произведения, взело за свой обект и пиенето на вино, които Шахаб Ахмед разглежда, е „Етика“ (*Ахлак*) на философа, астроном и държавник Насир ад-Дин ат-Туси (поч. 1274). Книгата се е радвала на широка популярност и е придобила статуса на наръчник за социални норми и идеали (*Ahmed 2016, 63*). В нея се помещава глава, специално посветена на „маниерите на пиене“, в която авторът обяснява какъв етикет следва да се спазва, когато се посещават „сбирки за пиене“ (*маджлис аш-шараб*).

Мъжът не трябва в никакъв случай да пие до такава степен, че да се напие... Ако другарите му се напият, той трябва да се опита всячески да се отдели от тях, или да изведе пианите от сбирката. Не трябва да спори с пиани... целта е да не се бият един с друг... Ако може да пие вино, трябва да не търси повече от наличното и да не моли приятелите си да го правят (*ат-Туси 2008, 294–295*).

Това според Ахмед, е показателно, че по онова време консумацията на алкохол се е възприемала за съвсем нормално действие. Той обръща внимание, че ат-Туси не просто не препоръчва на мюсюлманите да се въздържат от пиенето, а дори ги инструктира как правилно да го правят в обществото. Ахмед обаче избира да не цитира частите от главата, в които ат-Туси убедено казва: „няма нещо по-вредно за човека, в религията и в земния живот, от пианството. И

няма нищо по-благородно и достопочтено от интелигентността и осъзнатостта“ (At-Tusi 2008, 294).

Тук отново възниква въпросът за съпоставянето на пиене и напиване. За разлика от Абу Ханифа, ат-Туси не прави изрична разлика между видовете алкохолни напитки, но по подобен начин разграничава умерената консумация от прекомерната такава. Един от „етичните“ съвети на ат-Туси също така гласи, че за да запази бистротата на мисълта си, човек трябва или да пие малко, или дори да разрежи напитката, в случай, че пиенето ѝ отслабва съзнанието му (*йамзиджаху 'ида кана да 'ифан мин аш-шараб*) (ат-Туси 2008, 294). В тази връзка може да се разгледа и фетва на салафитския ислямски учен от Саудитска Арабия шейх Мухаммад ал-Усаймин (поч. 1925–2001)¹², публикувана на сайта Islamweb през 2014 г. В отговор на въпрос дали може да се пие бира с нисък процент на алкохол, се постановява, че щом това не води до опиянение, дори след като се пие по много, напитката не представлява наказуем грях. Във фетвата се привежда като аргумент алтернативно тълкуване на гореспоменатия хадис, гласящ, че „онова, което в големи количества води до опиянение, и в малки количества е забранено“, а именно, че „може би, като пиеш малко, ще се изкушиш и ще решиш да пиеш още, та ще се опияниш... А що се отнася до онова, дето се смесва с алкохола и процентът е нисък, то е разрешено и не влиза в този хадис“ (al-Uthaymeen 2014).

Този случай вероятно може да послужи в полза на аргументирането на тезата на американския теолог Катрин Куени, която базирайки се на вече споменатите изводи на Голдциер, разглежда неяснотите в ислямските нормативни текстове и възможностите, които те създават за свободна интерпретация и „преговаряне“ с цел прилагане на божествената истина. В изложението си Куени твърди, че в зависимост от контекста, в който се разглежда, виното може да бъде натоварено с различен смисъл. Коранът според нея „не се занимава с разрешаване на несъответствията“. В него алкохолната напитка е както прославяна, така и заклеймявана, а това отваря възможност за разнообразно тълкуване, често с цел обхващане на съществуващите социални практики и възприятия (Kueny 2001, 2–6).

В този контекст може да се разгледа и опитът на Шахаб Ахмед да привлече едно основополагащо медицинско съчинение в аргументацията на тезата си, че виното и исляма са съвместими понятия. Взимайки предвид средновековното възприятие на медицината като източник на универсална мъдрост (*хикма*) и „истина“, до която хората достигат не чрез низпослани текстове, а чрез рационални наблюдения и експериментирание, Шахаб Ахмед представя на читателите си „Книга за здравето на тялото и духа“ (*Китаб масалих ал-абдан уа ал-анфус*), съставена от смятания за ученик на философа ал-Кинди (поч. 873) енциклопедичен учен Абу Зайд ал-Балхи (поч. 943). Това съчинение разглежда напитката от преработено грозде като най-добрата, която хората са измерили, като някои

---

¹² За шейх ал-Усаймин и издадените от него фетви като извор вж. Евстатиев 2018, 580.

от ползите от нея са това, че опиянява. Според автора напитката е благотворна за тялото, стига да се ползва в умерени количества. Тя дава на тялото здраве и сила, а на душата щастие и забавление. Виното също така позволява на душата да покаже свои черти, които преди не са били налични и е причина приятелите да се събират – среда, в която щастието процъфтява. Все пак общото му правило, изведено от науката, определя, че всичко, което представлява както голяма ценност, така и голяма опасност, следва да бъде употребявано умерено (Ahmed 2016, 58–61).

Виното и неговата употреба е широко застъпено в класическата арабска и персийска поезия. През Средновековието се развива вакхическият жанр (*хамрийат*), повлиян от предислямската езическа поезия, възпяваща земните радости, сред които и алкохолната напитка. За най-виден неин представител се счита арабският поет от ирански произход ал-Хасан ибн Хани Абу Нуас (поч. 814)¹³. Много от стиховете му са своеобразни оди за виното, в които „омайното питие“ се възхвалява и описва с подробности, наред с питепродавницата, ви-ночерпеца и др. (Теофанов 2002, 159–161).

Редица изследователи, сред които и американският историк и литературовед Ясин Нурани, считат образа на виното в средновековната арабска поезия за символичен. Според Нурани стиховете на Абу Нуас илюстрират „социо-моралната йерархия“, чрез своеобразна „обратна логика“. Вместо страстта да бъде потискана и трансформирана в добродетел, както определят нормативните текстове, поемите му „освобождават копнежа, заключен в добродетелта“. Така те създават пародия на нормата, който обаче произхожда именно от нея. Това Нурани нарича „хетеротопия“ на вакхическата поема, но тя не замества нормативността, а се гради на нея. Важно е според него да се вникне в символизма на подобни „нарушаващи“ литературни форми, които често се появяват в ранната ислямска култура (Noorani 2004, 345–346).

Шахаб Ахмед, от друга страна, счита поезията за „най-висша форма на човешко себеизразяване и социално общуване, където виното е служило като първостепенен и основен образ за най-дълбокото преживяване на смисъла на човешкото съществуване във връзка с божественото начало“. Той открито се противопоставя на тенденцията поетичният образ на виното да се разглежда просто като прибягване до метафора. Според него този тип анализи подценяват широкоразпространената практика да се пие вино по време на социални събития, които в различни езици, чиито носители са предимно мюсюлмански народи, красноречиво се наричат „сбирки за пиене“ (араб. *маджлис аш-шарāб*, перс. *маджлис-и шарāб*; тур. *бāдех меджлиси* или *чāйр меджлиси*). Според него поетите не просто са писали за виното, а явно и без да се крият са го консумирали и възприемали като „колективна и нормативна групова практика“. Това според Ахмед води до логичното заключение, че поетите едва ли са възприемали това

---

¹³ По подробно за живота на Абу Нуас вж. Rowell 2017.

свое действие като категорично и безпрекословно нарушаване на божествената истина и на повелите на Аллах (Ahmed 2016, 62).

Средновековната арабска поезия, и по-специално посветеният на виното жанр *хамрийат*, съдържа значително по-сложна концепция за виното от възприетата от Шахаб Ахмед. В противовес на ислямските норми и независимо от тях виното се употребява широко както в реалния живот, така и в художествената литература, където е многозначен символ: то „носи утеха от грижите на любовта (и слюнката на обичната опиянява като него), помага да се забравят превратностите на съдбата и служи за самовъзхвала чрез изобразяване на протагониста като способен да пресуши с приятелите си всички резерви на пивницата и да стигне до прекомерност в щедрото пропиляване на имота си за наслади“ (Теофанов 2002, 160).

С идването на исляма възниква понятието *тауба* („покаяние“), което води и до *гуфран* („опрощение“): „О, вярващи, покайте се пред Аллах с искрено покаяние и вашият Господ ще отмахне от вас прегрешенията, и ще ви въздаде в Градините, сред които реки текат...“ (Коран 66: 8). Двете теми често съжителстват както в стиховете за виното, така и във философско-аскетичната лирика (Теофанов 2002, 160). Именно мотивът за покаянието в творбите на поетите, възпели виното, често убягва на изследователите като Ахмед, които целят да аргументират съвместимостта на изповядването на исляма и консумацията на алкохол чрез подобни текстове. Налице са множество примери за това как пристрастени преди това към виното поети се разкайват в свои стихове, уповавайки се на Аллах с надеждата за опрощение. Пример за това е стихът на Абу Нуас

Хората са само [два вида:] човек губителен
или човек, превърнат от религията в достолепен¹⁴

Мотивът за покаянието във възпяващите виното средновековни арабски поеми може да е свързан с предлаганата от някои изследователи идея, че възбраната над виното е низпослана поетапно – за да улесни отказването от него сред онези, които са го пиели редовно. Според британския учен Рон Гийвс онези, които отричат пълната забрана на алкохола, забравят, че Коранът е низпославан в продължение на повече от двацет години. Гийвс цитира имам Абу Абдуллах ал-Куртуби (поч. 1273) и неговия коментар (*тафсир*) на Корана, в който се казва: „Възбраната над алкохола се е състояла поетапно и [вследствие] на множество инциденти, тъй като те [арабите] обичали да го пият.“ (Geaves 2012). Сходно наблюдение прави и Цветан Теофанов, според когото в началото някои от сподвижниците на Пророка се увличали от пиенето. То ги тласкало към други грехове като хазартните игри (*майсур*) и това вероятно станало причина за постепенното му възбраняване чрез знамения, в които отношението към виното градира. Така например в гореспоменатия аят (2: 219) се говори само за това, че грехът, произхождащ от консумацията му е по-голям от изгодата, без да се

¹⁴ Цит. по Теофанов 2002, т. II, 219.

споменава изрична забрана; в (4: 43) негативното отношение към напитката вече се обвързва с отслужването на молитви в пияно състояние, докато в (5: 90) се стига до пълното ѝ отхвърляне¹⁵ (Теофанов 2002, 159).

В кораничния текст на няколко места се откриват и думи, които може да се разглеждат като потвърждение на гореспоменатото твърдение, например: „С истината го низпослахме [Корана], с истината бе низпослан. И те изпратихме Ние [о, Мухаммед] само като благовестител и предупредител. Ние разделихме Корана на части, за да го четеш пред хората бавно. И го низпослахме постепенно.“ (Коран 17: 105–6); „И рекоха неверниците: „Защо Коранът не му бе низпослан наведнъж?“ Така е, за да укрепим с него твоето сърце. И го четохме отмерено“ (Коран 25: 32).

Други изследователи обаче отричат теорията за постепенната забрана. Сред тях е и Даниел Файнс, който твърди, че гореспоменатата теория отразява само частично значението на аятите, смятани за отхвърлящи алкохола. Според него първото знамение, което обявява, че опияняващите напитки носят повече грях, отколкото изгоди, вероятно е целяло да хвърли светлина върху проблемите, до които води пиянството и хроничното пристрастяване към алкохола – както за индивида, така и за обществото. Въпреки, че не е налице пряка разпоредба да се преустанови пиенето на алкохол, според Файнс знамение 2: 219 е имало за цел да се чете като цялостна забрана за употребата на тази субстанция, но някои от ранните последователи на Мухаммад са отказали да го възприемат по този начин (Feins 1997, 73).

Интересна е и коренно противоречащата теза на сирийския писател и лекар Емад Бузо, изразена в статията му „Забранено ли е виното в исляма (*Хал хурима ал-хамр фи ал-ислам*)?“, публикувана на сайта на базираната в САЩ телевизия Alhurra. В нея той прилага по-буквалистичен подход, като анализира значението на арабския глагол *иджтанаба* („отбягвам“, „страня“), използван в гореспоменатия аят от сура „Грапезата“ (5: 90). Бузо се възпротивява на разпространеното възприятие, че това знамение има за цел напълно да отхвърли консумацията на алкохол, тъй като според него употребеният глагол означава нещо да се сложи настрана, тоест да се избягва, но в никакъв случай не се отнася до „най-високата степен на забрана“. При това Бузо достига до извода, че темата за виното е пример за това как представителите на ислямските учени „променят Корана и арабския език“, за да съответства на техните тълкувания и гледна точка (Bouzo 2017).

Анализът сочи, че случаят с възбраната върху употребата на вино в исляма е показателен за напрежението между религиозна норма и социална практика. Налага се и изводът, че са налице и различни изследователски подходи към иначе едно и също явление от културния живот в блискоизточните общества. В наши дни ислямът продължава да налага възбрана върху алкохола, но условията, в които е възникнала и формирана тази нормативна постановка, често остават неясни, като пораждат въпроси и налагат уточнения. Независимо от

---

¹⁵ Срв. Wensinck and Sadan 1986.

императивния характер на нормата, възникват нови въпроси относно практиката като израз на непрестанно променящата се социална среда. Разнообразните контекстуализации на нормата водят до разногласия при нейното тълкуване. Те включват уточнения относно количествата, засягани от категоричната възбрана, както и езикови спорове относно думите, чрез които тя е изразена в религиозните текстове. Склонността към адаптиране на нормата може да се обясни с наличието на множество литературни извори, демонстриращи съществуването на противоречащи ѝ практики в средновековните мюсюлмански общества, както и с необходимостта тя да се прилага съобразно динамиката на социалния свят. Независимо от разнообразните подходи обаче религиозноправната възбрана над виното в исляма остава стриктна, а нарушаването ѝ – наказуем грях и престъпване на „границите на Аллах“.

БИБЛИОГРАФИЯ

Евстатиев 2011: С. Евстатиев. Ислям и социален контекст: ортодоксия, благочестие и разврат в Дамаск и Арабия през XVIII в. – Във: Християнство, ислям и източни религии: нормативен текст и социокултурен контекст, съст. С. Евстатиев. София: Изток-Запад, 2011, с. 105–138. // *Evstatiev 2011: S. Evstatiev. Islyam i socialen kontekst: ortodoksiya, blagochestie i razvrat v Damask i Arabiya prez XVIII v. – Vav: Hristiyanstvo, islyam i iztochni religii: normativen tekst i sociokulturen kontekst, sast. S. Evstatiev. Sofiya: Iztok-Zapad, 2011, s. 105–138.*

Евстатиев 2012: С. Евстатиев. Религия и политика в арабския свят: ислямът в обществото. Второ преработено издание. София: Изток-Запад, 2012. // *Evstatiev 2012: S. Evstatiev. Religiya i politika v arabskiya svyat: islyamat v obshtestvoto. Sofiya: Iztok-Zapad, 2012.*

Евстатиев 2018: С. Евстатиев. Салафизмът в Близкия изток и границите на вярата. София: Изток-Запад, 2018. // *Evstatiev 2018: S. Evstatiev. Salafizmat v Blizkiya iztok I granicite na vyarata. Sofiya: Iztok-Zapad, 2018.*

Евстатиев 2007а: С. Евстатиев. Шариат и фикх. – Във: Ислямът. Кратък справочник, съст. С. Евстатиев. София: Изток-Запад и Център за интеркултурни изследвания и партньорство, 2007, с. 216–219. // *Evstatiev 2007: S. Evstatiev. Shariat u fikh – Vav: Islyamat. Kratak spravochnik, sast. S. Evstatiev. Sofiya: Iztok-Zapad i Centar za interkulturni izsledvaniya i partnyorstvo, 2007, s. 216–219.*

Евстатиев 2007б: С. Евстатиев. Улеми. – Във: Ислямът. Кратък справочник, съст. С. Евстатиев. София: Изток-Запад и Център за интеркултурни изследвания и партньорство, 2007, с. 190–193. // *Evstatiev 2007: S. Evstatiev. Ulemi. – Vav: Islyamat. Kratak spravochnik, sast. S. Evstatiev. Sofiya: Iztok-Zapad i Centar za interkulturni izsledvaniya i partnyorstvo, 2007, s. 190–193.*

Евстатиева 2011: Г. Евстатиева. Ислямът и арабското музикално изкуство: съвременни аспекти на напрежението между религиозна норма и културен факт – Във: Християнство, ислям и източни религии: нормативен текст и социокултурен контекст, съст. С. Евстатиев. София: Изток-Запад, 2011, с. 167–186. // *Evstatieva 2011: G. Evstatieva. Islyamat I arabskoto muzikalno izkustvo: savremenni aspekti na naprezhenieto mezhdu religiozna norma I kulturen fakt – Vav: Hristiyanstvo, islyam i iztochni religii: normativen tekst i sociokulturen kontekst, sast. S. Evstatiev. Sofiya: Iztok-Zapad, 2011, s. 167–186.*

Коран 2006: Коран = Превод на Свещения Коран. Преведе от арабския оригинал Цветан Теофанов. Второ преработено и допълнено издание. София: Главно муфтийство на мюсюлманите в Република България, 2006. // Koran2006: Koran = Prevod na Sveshteniya Koran. Prevede ot arabskiya original Tsvetan Teofanov. Vtoro preraboteno i dopalнено издание. Sofia: Glavno myuftiystvo na myusyulmanite v Republika Bulgaria, 2006.

Пеев 1982: Й. Пеев. Ислямът: доктринално единство и разноликост. София: ИМОСИ, 1982. / Peev 1982: Peev. J. Islyamat: doktrinalno edinstvo i raznolikost. Sofiya: IMOSI, 1982.

Пеев 2007: Й. Пеев. Сунна. – Във: Ислямът. Кратък справочник, съст. С. Евстатиев. София: Изток-Запад и Център за интеркултурни изследвания и партньорство, 2007, с. 180–183. // Peev 2007: J. Peev. Sunna. – Vav: Islyamat. Kratak spravochnik, sast. S. Evstatiev. Sofiya: Iztok-Zapad i Centar za interkulturni izsledvaniya i partnyorstvo, 2007, s. 180–183.

Теофанов 2002: Цв. Теофанов. Арабската средновековна култура. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2002, том 2. // Teofanov 2002: T. Teofanov. Arabskata srednovekovna kultura. Sofiya: Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”, 2002, tom 2.

Ahmed 2016: S. Ahmed. What is Islam? The Importance of Being Islamic. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2016.

De Vaux 1986: B. C. De Vaux [Joseph Schacht]. Hadd – In: EI², III: 20b, 1986.

Feins 1997: D. S. Feins. Wine and Islam; the Dichotomy between Theory and Practice in Early Islamic History. Edinburgh, 1997.

Goldziher 1981: I. Goldziher. Introduction to Islamic Theology and Law, translated by Andras and Ruth Hamori, with an introduction and additional notes by Bernard Lewis. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1981.

Kueny 2001: K. Kueny. The Rhetoric of Sobriety. Wine in Early Islam. New York: State University of New York Press, 2001.

Maraqten 1993: M. Maraqten. Wine Drinking and Wine Prohibition in Arabia Before Islam – In: Proceedings of the Seminar for Arabian Studies, 1993, Vol. 23, Proceedings of the Twenty Sixth Seminar for Arabian Studies held at Manchester on 21st – 23rd July 1992 (1993), pp. 95–115.

Noorani 2004: Y. Noorani. Heterotopia and the Wine Poem in Early Islamic Culture – In: International Journal of Middle East Studies. 2004, Vol. 36, No. 3, pp. 345–366.

Rowell 2017: A. Rowell. Vintage Humour. The Islamic Wine Poetry of Abu Nuwas. London: Hurst, 2017.

Sheikh and Islam 2018: M. Sheikh and T. Islam. Islam, Alcohol and Identity: Towards a Critical Muslim Studies Approach – In: ReOrient, 2018, Vol. 3, No. 2, pp. 185–211.

Sunan Abu Dawud 2008: Sunan Abu Dawud = Translation of Sunan Abu Dawud. Translated by Nasiruddin al-Khattab. Riyadh: Darussalam, 2008, Vol. 4.

Wensinck and Sadan 1986: A.J. Wensinck and J. Sadan. Khamr. – In: EI², IV: 995a–998a, 1986.

Al-Bukhari 2012: البخاري. صحيح البخاري. دار التقوى. 2012. // Al-Bukhari 2012: Al-Bukhari. Sahih al-Bukhari. Dar at-Taqwa, 2012.

At-Tusi 2008: أخلاق ناصري ترجمه عن الفارسية و وضع الدراسات والتحليلات العلمية الدكتور أخلاق ناصري. محمد صادق فضل الله. 2008. // Akhlaq Nasiri Akhlaq Nasiri tarjamahu 'an al-farisiya wa wada'a ad-dirasat al-'ilmiya ad-duktur Muhammad Sadiq Fadl Allah. Beirut: Dar al-Hadi, 2008.

Bouzo 2017: الحرة. هل حرم الخمر في الإسلام؟. عماد بوظو. 2017. // Bouzo. Hal hurima al-hamr fi al-Islam? Alhurra, 2017.

Al-Uthaymeen 2014: حكم شراب البيرة ذات النسبة الضئيلة من الكحول التي لا تسكر. محمد ابن صالح العثيمين. رقم الفتوة: 265882. Islamweb, 2014: <<https://www.islamweb.net/ar/fatwa/265882/>> Al-Uthaymeen 2014: Al-Uthaymeen, Muhammad ibn Salih. Hukm sharab al-beera zat an-nisba ad-da'ila lin al-kuhul allati la taskar. Rakm al-fatwa: 265882. Islawmweb, 2014: <<https://www.islamweb.net/ar/265882/>> (доступен на 28 януари 2021 г.).

Geaves 2012: R. Geaves. Should Islam Become More Tolerant to Alcohol? E-International Relations, 2012: < <https://www.e-ir.info/2012/11/22/should-islam-become-more-tolerant-to-alcohol/>> (доступен на 28 януари 2021 г.).